

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docuit Paulus cap. ix et x, Gentes per fidem ad justitiam et salutem adscitas, Judæos vero ob infidelitatem, ab eadem repulso esse: nunc ad Judæorum solatium monet Gentes, ne Judæorum incredulitati et repulso indignentur et insultent; sed potius ei compatiantur et condoleant, utque eos ad sui imitationem provocent; idque,

Primo, quia non omnes Judæi sunt increduli, et rejecti: nam ipse Paulus et alii, quasi reliquia Israel salva facta sunt.

Secundo, vers. 8, quia etsi plures ex cæcatis sint, tamen eorum cæcitas salus est Gentibus. Nam Judæorum incredulitas causa fuit cur prædicatio Evangelii, justitia et salus descenderet ad Gentes.

Tertio, vers. 16, quia Judæi sanctorum patriarcharum sunt filii, in quibus ipsi Deo quasi consecrati et sanctificati sunt.

Quarto, vers. 17, quia Gentes, quæ erant quasi oleaster paganismi, per gratiam insertæ sunt in oleam Judæorum, puta in Ecclesiam Dei, a qua facile per infidelitatem, superbiam et inobedientiam rursus excidere possunt.

Quinto, vers. 23, quia Judæi, si recedere velint a sua infidelitate, rursus inserentur suæ oleæ, id est Ecclesie.

Sexto, vers. 25, quia in fine mundi, cum plenitudo Gentium intrarit, tunc omnis Israel credet, et salvus fiet.

Septimo, vers. 30, quia ipsæ etiam Gentes ante Judæos fuerunt incredulæ, et neglectæ a Deo, uti nunc Judæi, increduli et neglecti sunt. Unde, vers. 32, concludit dicens: Concluit Deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur. Atque hanc vicissitudinem et successionem Judæorum et Gentium in obsequio et Ecclesie Dei admirans, exclamat: O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei!

1. Dico ergo: Numquid Deus repulit populum suum? Absit. Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. 2. Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit. An nescitis in Elia quid dicit Scriptura: quemadmodum interpellat Deum adversum Israel? 3. Domine, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt: et ego relictus sum solus, et querunt animam meam. 4. Sed quid dicit illi divinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. 5. Sic ergo et in hoc tempore, reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. 6. Si autem gratia, jam non ex operibus; alioquin gratia jam non est gratia. 7. Quid ergo? quod quærebat Israel, hoc non est consecutus: electio autem consecuta est: cæteri vero ex cæcatis sunt. 8. Sicut scriptum est: Dedit illis Deus spiritum compunctionis: oculos ut non videant, et aures ut non audiant, usque in hodiernum diem. 9. Et David dicit: Fiat mensa eorum in laqueum, et in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis. 10. Obscurentur oculi eorum ne videant: et dorsum eorum semper incurva. 11. Dico ergo: Numquid sic offenderunt ut caderent? Absit. Sed illorum delicto, salus est Gentibus, ut illos æmulentur. 12. Quod si delictum illorum divitiæ sunt mundi, et diminutio eorum divitiæ gentium: quanto magis plenitudo eorum? 13. Vobis enim dico Gentibus: Quamdiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorifico, 14. si quomodo ad æmulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis. 15. Si enim amissio eorum, reconciliatio est mundi: quæ assumptio, nisi vita ex mortuis? 16. Quod si delibatio sancta est, et massa: et si radix sancta, et rami. 17. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, et socius radicis et pinguedinis oliivæ factus es: 18. noli gloriari

adversus ramos. Quod si gloriaris: non tu radicem portas, sed radix te. 19. Dices Fracti sunt rami ut ego inserar. 20. Bene: propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas: noli altum sapere, sed time. 21. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit: ne forte nec tibi parcat. 22. Vide ergo bonitatem, et severitatem Dei: in eos quidem, qui ceciderunt, severitatem: in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate, alioquin et tu excideris. 23. Sed et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur: potens est enim Deus iterum inserere illos. 24. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam oliivam: quanto magis ii, qui secundum naturam inserentur suæ oliivæ? 25. Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc (ut non sitis vobis ipsis sapientes): quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret, 26. et sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat, et avertat impietatem a Jacob. 27. Et hoc illis a me testamentum: cum abstulero peccata eorum. 28. Secundum Evangelium quidem, inimici propter vos: secundum electionem autem, charissimi propter patres. 29. Sine penitentia enim sunt dona, et vocatio Dei. 30. Sicut enim aliquando et vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum: 31. ita et isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi misericordiam consequantur. 32. Concludit enim Deus omnia in incredulitate: ut omnium misereatur. 33. O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei: quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! 34. Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit? 35. Aut quis prior dedit illi et retribuetur ei? 36. Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in secula. Amen.

Ver. 1. 1. DICO ERGO: NUMQUID DEUS REPULIT POPULUM SUUM. — Nota: T³ dico ergo phrasid est Apostoli, qua utitur, cum sibi aliquid objicit, uti hic facit. Sensus ergo est, q. d. Dixi cap. ix et x, Judæos repulso esse a Deo et a justitia, Gentes vero ad eam ascitas; verum ergone Deus plane repulit populum suum, puta Judæos omnes? Respondet, Absit. Nam et ego sum Judæus et Israelita, fidelis tamen et Christianus; tales quoque sunt Apostoli, multique alii, ex Judæis credentes. Non ergo repulit Deus absolute populum suum, sed tantum eos, qui Christo credere nolunt.

Ver. 2. 2. NON REPULIT DEUS PLEBEM SUAM, QUAM PRÆSCIVIT. — Nota: Præscivit, quod primo, S. Chrysostomus sic explicat, q. d. Deus non repulit totam plebem Judæorum, sed eos vocavit ad Ecclesiam, quos prævidit fore dignos. Hoc si de prima vocatione ad fidem et gratiam intelligatur, Pelagianum est; sin de secunda vocatione ad justitiam intelligatur, sanum est et orthodoxum: de secunda ergo hac vocatione explicandum est S. Chrysostomus.

Secundo, (Eumenius: Præscivit, inquit, Deus Judæos ante Gentes, quia Judæi ante Gentes vocati sunt ad Christum, illique crediderunt. Hos ergo Deus præscivit, id est scivit esse suos suamque plebem, antequam Gentiles vocaret, et sciret esse suos.

Tertio, S. Augustinus, lib II De Bene persever., cap. xviii: « Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit: » hoc est: inquit, quam præ-

destinavit, quam scilicet ab æterno decrevit ad se trahere, suamque facere. Unde alii sic explicant: « quam præscivit, » id est, quam prædilexit, quamque multis olim beneficiis affectit.

Quarto, planius et simpliciter, « non repulit Deus plebem suam, quam præscivit, » id est, quam prævidit Christi fidem et gratiam sponte sua complexuram, foreque fidelem, ideoque fore plebem suam. Vide dicta cap. viii, vers. 29.

AN NESCIIS IN ELIA QUID DICIT SCRIPTURA? — « In Elia, » hoc est de Elia. Est hebraismus: *bet* enim ponitur pro *by*; vel in Elia, hoc est in historia Eliæ (1), III Reg. xix, ubi Elias apud Deum queritur, eumque interpellat adversum Israelitas, puta adversum Achab, regem Israel, ejusque uxorem Jesabel, eorumque asseclas, dicens:

3. DOMINE, (ISRAELITÆ) PROPHETAS TUOS OCCIDERUNT, ALTARIA TUA SUFFODERUNT. — « Altaria, » scilicet in excelsis locis et collibus Deo vero erecta. Unde hæc altaria vocantur *Ezelsa* in Scriptura. Quæ licet lege *Deuter.* xvi, 2, vetita essent ac proinde pie ab Ezechia et Josia eversa sint, tamen impium erat evertere ea ex odio cultus divini, verique Dei, uti fecerunt Achab et Jesabel idololatricæ (2).

(1) Tempore Pauli nondum per capita et versus S. Scripturæ dispersite erant, ideoque earum testimonia juxta aliam, qua nunc, rationem afferbantur, personas scilicet, aut res appellando.

(2) Possunt enim intelligi ea altaria quæ per 10 tribubus in veri Dei honorem sibi struxerant, ex quo

ET EGO RELICTUS SUM SOLUS, ET QUÆRUNT ANIMAM MEAM. — Dixit hoc Elias mœrens, afflictus et ex

4. RELIQUI MIHI SEPTEM MILLIA VIROURUM, QUI NON CURVAVERUNT GENUA ANTE BAAL. — q. d. Ne putes, o

Virgo gratia in opere bono potior est liberi arbitrii concursu.

Nota contra Novantes nuper ex tenebris natos, hunc locum pro conservatione et duratione Ecclesie.

Primo enim hoc grati sunt. Probandum enim eis est, tales revera fuisse.

Secundo, licet Ecclesia Dei, cum persecutionem a Jesabele pateretur in Israel, id est in Samaria,

permisi non erant ad templum ire: quo tempore lex de altaribus sibi streuendis cessare videbatur.

tabilis erat et florum in Juda, id est in duobus tribubus, ubi sub Josaphat, rege fidei et pio, publice templo, sacrificiis et cæmonis Deus vere colebatur.

Licet ergo concederemus, in Israel defecisse tunc Ecclesiam, inde tamen non sequitur eam omnino defecisse, quia perstitit in Juda.

Tertio, in ipso Israel, id est Samaria, Ecclesiam tempore Eliæ non defecisse, sed multos habuisse veri Dei cultores, patet ex eo, quod paulo ante ex iis Jesabel plurimos occiderat Prophetas, ex quibus adhuc supersites erant Elias, Eliseus, Michaas, Abdias, dispensator ipsius Achab et Jesabelis, et alii centum Prophetæ, quos abscondit Abdias jam dictus, ne occiderentur a Jesabele, ut patet III Reg. xviii, 43, alioque Insuper Prophete, de quibus fit mentio III Reg. xx, 22, 28 et 33. Quod ergo dicitur Elias ad Deum: « Prophetas tuos occiderunt, et ego relictus sum solus; » subaudi, solus qui publice et intrepide oppono me Baal et Jesabeli: alii enim Prophetæ, ne occiderentur, latebant, sicut latebant pontifices et sacerdotes tempore Decii et Diocletiani. Ex hac voce vero multiplex tunc fuisse fideles in Israel, patet ex verbis Domini: « Reliqui, inquit, mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. Denique totus Israel paulo ante sub Davide et Salomone, verè fidei et Dei cultor fuerat, sed sub Jeroboam nulli eum eo ad idololatram vitulorum desciverunt.

Ostendat jam Lutherus, ostendat Calvinus non septem millia, non mille, non centum, sed viginti, sed decem, sed quinque, imo vel unum, qui ante sua tempora eandem secum fidem per omnia docuerit; ostendat fidem sui continuatorem, descensum et derivationem per singula sæcula; ostendat quinam Patres singulis annorum centuriis docuerint in Eucharistia non esse verum corpus, sed tantum signum corporis Christi, Pontificem Romanum esse Antichristum, Sanctos non esse invocandos, non esse liberum arbitrium, non operum merita, solam fidem justificare, Deum esse autorem omnium operum tam majorum, quam bonorum.

Hactenus id prestare, imo promittere aus

nino det. con.

Ecclesia Lutheri ante Lutherum fuit, ubi erat Lutherus, antequam transiret.

Fides quæ Elias Prophetæ, et alii centum fideles erant in Samaria, tempore Jesabeli.

Lutherus et Calvinus contra gratiam et continuationem sus Ecclesie ad ostendat non potest.

fuit nemo, ne ipsi quidem Centuriatores Magdeburgenses: nimirum hæc est causa, que eos in hac angustia compellit, cogitque eo confugere, ut dicant Ecclesiam errare et defecere posse, imo defecisse per tot annorum centurias, quot a S. Gregorio (tunc enim aliud Ecclesiam defecisse, et Antichristum in ea presidere cepisse) ad Lutherum interfuxerunt. Durum est telum necessitas. Itane Christus per tot sæcula sponsam suam Ecclesiam deseruit? Itane fefellit promissionem suam datam Matth. xvi: « Tu es Petrus, et super hanc petram (id est super hanc Petrum, ut habet Syrus, et Petri in cathedra Romana successores) edificabo Ecclesiam meam; et portæ inferi non prevalebunt adversus eam? » Itane concidit Ecclesia, templum et domus Dei, quam Apostolus, I Tim. cap. iii, ait esse « columnam et firmamentum veritatis; » quam Prophetæ docent esse regnum æternum Christi? Itane per tot sæcula delituit invisibilis Ecclesia, quæ est magistra fidei, doctrinx veritatis; quomodo Isaias, cap. ii, docet esse montem in vertice montium, et elevatum super omnes colles; quam Christus in dubiis et difficultatibus adiri et audiri jubet, Matth. xviii: « Dic, inquit, Ecclesie; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi ethnicus et publicanus? » Deus per suam bonitatem aperiat oculos omnium errantium et miserorum, qui a Luthero et Calvino, eorumque assolis decepti, quasi oves errantes a causa Ecclesie se segregarunt, ut Ecclesiam prisicam et stabilem, Catholicam et Apostolicam, Romanam scilicet, videant, agnoscat et ad eam quasi matrem amantissimam postliminio recurrant, cum eaque in gratiam et mutuum amplexum redeant. Amen.

SEPTEM MILLIA. — Hoc est nulla millia: Septenarius enim numerus significat multitudinem, et Hebræis est familiaris, propter sabbatum; sicut et denarius propter decalogum, ait S. Hieronymus in cap. iv et liv Isaiæ. Sic Eccles. xi, 2, dicitur: « Da partem septem, » hoc est multis pauperibus, « nec non et octo, » id est multo pluribus. Sic I Reg. ii, 3, in Hebræo habetur: « Donec sterillis peperit septem, » quod roster Interpretes vertit, « donec sterillis peperit plurimos. »

QUI NON CURVAVERUNT GENUA ANTE BAAL. — Græce est feminine τῆ Βαζα, ἢ, scilicet τῶν, hoc est imaginum Baal. Nisi malis occurrere, a Jesabele, femina Tyria, Astartem, deam Tyriorum, Israelitis ad cultum fuisse positam, quasi Baal feminam. Baal enim Hebræis generale deorum nomen est. Verum facillime et solidissime dici potest, hic, uti et alibi, mendum irrepisisse in textum Græcum, et pro τῆ restituendum esse masculinum τῷ. Sic enim Interpretes noster et veteres legisse videntur (1). Blasphemus

(1) Baal, idolum Pheniciorum et Chanaanitarum, in versione τῷ, LXX in genere masculino τ Baal, (dominus), et τ Baal, (dominus) occurrat. Coluerunt illud nunc sub imagine tauri, aut vitule. Imago tauri exprimebat solem, imago vitule aut vacæ exprimebat suam: ut

Cur ad illis ponens justificationem pro infidelibus penitentibus.

ma hoc Beza, dum ait Catholicos curvare genua ante Baal, cum B. Virginem et Sanctos invocant, eamque communi omnium gentium vocem vocant « Dominam nostram » B. Baal enim Hebr. significat dominum; sed usu gentium significat Deum, qui summus omnium est dominus. Nemo autem B. Virginem ut Deum invocat: cur autem non liceat eam vocare « Dominam nostram, » cum cives ita vocent reges et principes, famuli suos heros, imo Beza Calvinum vocet suum dominum et magistrum?

Sic ergo ET IN HOC TEMPORE RELIQUI (hoc est pauci Judæi, credentes Christo; pauci, inquam, præ innumeris incredulis, ita ut non tanta incredulitate et clade videantur hi pauci esse tantum reliquie, et reliqui), SECUNDUM ELECTIÖNEM GRATIÆ (id est gratiam), SALVÆ FACTI SUNT, — id est justificati sunt. Non enim agit hic Paulus de electione immediata ad gloriam, vel ad primam gratiam et fidem, sed de electione ad justitiam, ut initio cap. ix ostendi. Justitia enim est salus a peccato, estque salus inchoata, que perficitur in celesti gloria. Electio ergo hæc Dei, est dilectio Dei, de qua dixi cap. ix: « Jacob dilexi, » quam et alio nomine ibidem miserationem vocavit, dicens: « Non volentis, neque currentis, sed misericentis est Dei. »

Nota, huic electioni gratiæ non repugnare consensum liberi arbitrii, ejusque liberam acceptationem gratiæ, nec etiã fidem, potentiam aliisque liberis hominis dispositiones ad justitiam: hæ enim omnes nullum meritum, nullam efficiam, nullum jus proprie dictum homini tribuunt ad justitiam. Sed his omnibus positus merè est electionis Dei et gratiæ, quod tales justificet, non alios qui isti carent, ut dicitur ait Apostolus cap. iv, vers. 3, et ex eo Concilium Tridentinum, sess. v et vi.

Utrumque ergo verum est, et utrumque vero responderi potest, si quæras, cur fideles penitens justificetur præ infideli penitente? Respondebo enim primo, quia ipse se disposuit, hic non. Respondebo secundo, quia gratis Deus voluit illum justificare et acceptare illius dispositiones; non autem hunc, qui eis caret. Fides enim est dispositio ad justitiam, non sua natura aut naturali vi et efficacia, sed quia Deus ita voluit et constituit. Et juxta priorem responseionem videtur loqui S. Chrysostomus, cum ait Deum ad justitiam et salutem eligere hunc præ illo, quia hunc suæ gratiæ consensurum previdit, non illum. E contrario S. Augustinus, juxta posteriorem sensum, quærenti cur hic præ illo eligatur a Deo, respondet causam esse non humanum meritum, sed electionem et gratiam divinam. Utrumque enim verum est, eo sensu quem dixi.

Moloch vocatur rex celi, sol; et Melechot, regina celi, luna. Hæc a viris, hæc a mulieribus cultam esse existimat Abarbanel.

Non agit hic Paulus de electione ad gloriam.

Apostolus hic electionem gratia opponit electioni ex operibus legis, vel nature. Sub gratia ergo amplectum liberum gratia, et eos qui per gratiam excitati sponte obediunt et subiectionem gratia, intelligit. Liber enim amplexus gratia est quadam gratia. Fit enim a gratia preveniente et cooperante. Unde et ipsi fideles et Sancti qui gratia obediunt, filii gratia sunt et nuncupantur. Fusius idipsum docet hic Toletus notat. 4.

Dices: *salvo* non legit S. Augustinus, et in Græco tantum est *ἀποκατάστασις*, id est *reservatio facta est*.

Respondere: *reservatio*, supple salvatorum, id est eorum qui salvi facti sunt, ut veritè Noster, hoc est eorum qui justificati sunt, facta est per electionem gratia justificantis.

Si tamen cum nonnullis ex S. Augustino hanc reservationem, æque ut *reliqui*, sive reservari vers. precedenti, velis extendere, et accipere de gratia vocante et preveniente, quasi per hanc facta sit ista reservatio salvandorum, id est justificandorum: respondeo etiam hoc vere posse dici, scilicet divina electionis et gratia vocantis esse, quod hi conversi sint, non illi: quia licet utrique physice æqualem habuerint gratiam vocantem, hæc tamen gratia cum libero arbitrio in his operata est conversionem, non in illis, id est in his virtute gratia se converterunt, non illi: quod enim hi se converterunt, virtus et efficaia fuit gratia, qua usum et cui cooperatum fuit liberum arbitrium, prout exigebat gratia, et prout intendebat Deus gratiam hanc tribuens: quod vero alii noluerint converti, liberi arbitrii fuit malitia. Justificati ergo suam justitiam, licet libero a se acceptam, gratia tribuere debent; perinde ac pauper divitis gratia tribuit, quod ejus pane sustentetur, non autem sibi hoc arrogat, licet ipse panem a divite oblatum libere debeat acceptare et comedere, si ex eo sustentari velit. Hæc enim ejus acceptatio nihil habet laudis, nihil illustre, præsertim si comparetur cum liberalitate et liberali donatione divitis.

6. SI AUTEM (hæc electio est gratia, ut dixi, ideoque ipsa est) GRATIA, JAM NON EX OPERIBUS (1), — q. d. Si hæc electio ad justitiam, ipsa scilicet justificatio, fit ex Dei gratia, ergo non obtingit nobis ex merito operum nostrorum. Opera hic intelligo *actibus*, ut legis nature, imo et fidei; quatenus nimirum hæc hominis opera sunt, quia dispositiones fidei, spei, penitentia; uti actus humani sunt, nec habent meritum, nec efficaciam justificandi; sed tantum ex gratuita Dei ordinatione disponunt hominem ad justitiam, uti dixi.

(1) Hæc comma deest in multis codd., necnon in quibusdam versionibus ac Patribus. Caterum, parenthesi videtur includendum; non enim ad universi loci consilium, sed ad solam, quæ præcesserat, *χρηστος* vocem pertinet.

Quod hi convertuntur non illi, quæ modo tribui possit gratia?

Actibus, ut legis nature, imo et fidei; quatenus nimirum hæc hominis opera sunt, quia dispositiones fidei, spei, penitentia; uti actus humani sunt, nec habent meritum, nec efficaciam justificandi; sed tantum ex gratuita Dei ordinatione disponunt hominem ad justitiam, uti dixi.

Ex ultimis hæc verbis perperam intellecta quidam argumento a contrariis ducto, ita concluderunt: Si dispositiones fidei, spei, penitentia; uti actus hominis sive humani sunt, non habent meritum, nec efficaciam justificandi; sed tantum ex gratuita Dei ordinatione; ergo si demum actus spei, etc., considerati uti actus hominis sunt, id est uti sunt actus solius nature et liberi arbitrii seclusa gratia, esto ex se non habeant meritum, nec efficaciam justificandi, illud tamen habent ex gratuita Dei ordinatione. Ex ea ergo actus hominis pure naturales, sine gratia, merentur saltem de congruo justificationem, ad eamque hominem disponunt. Verum hic est error semipelagianorum, consentium solam naturam per bonum liberi arbitrii usum nos disponere ad gratiam, quem semper detestatus sum. Mentem ergo meam explico: Dum dico, *actus hominis*, vel *actus humani*, non excludo, sed includo gratiam. Clarum enim est actus fidei, spei, penitentia; non posse elici ab homine nisi per gratiam: sed posita gratia, quodque homo ex gratia illos libere eliciat, dico hos actus humanos nec ex gratia, nec ex cooperatione hominis proprie mereri justificationem, vel ad illam dare jus et meritum homini; sed quod ad justificationem sint dispositiones, ad eamque dirigantur et ducant, totum id esse gratuite Dei ordinationi, beneplacito et liberalitati tribuendum, quia scilicet Deus ita statuit.

Id me voluisse vidisset, si considerasset verba mea ultima, scilicet *ut dixi*, nam vers. 5, p. 187, col. 2, ex adverso verborum jam citatorum, § Nota, « huic electioni gratia non repugnare, » etc., ita diserte scribo mentemque meam explico.

Igitur actus fidei, spei, penitentia; plene considerati, uti scilicet manant tam ex gratia quam ex libero arbitrio, ex se non tribunt jus vel meritum ad justitiam, sed ex gratuita, duntaxat Dei ordinatione illos acceptante, itaque gratis stantient, disponunt ducuntque ad justitiam. Hæc est veritas, hæc mens mea.

Porro, quod ibi et alibi dispositionem distingo a merito, id facio ex communi Theologorum phrasi et sententia, qui dicunt docentque actus fidei, spei, timoris, etc., esse dispositioes ad justificationem, non autem eam mereri, scilicet proprie de condigno. Esto enim de congruo eam mereantur, tamen meritum hoc ex ille est et restrictum, nec absoluti et rigidi nempe meretur.

Denique justificatio dupliciter sumitur, scilicet primo, formaliter: formalis autem justificatio fit, cum Deus homini infundit gratiam justificantem et charitatem; secundo, dispositive, cum scilicet per actus fidei, spei, timoris penitentiæ se preparat et disponit ad justitiam, gratiam et charitatem. Jam cum Apostolus ait, nos sine operibus gratis justificari, nonnulli cum S. Augustino, epist. 103, *re justificari* accipiunt secundo modo, q. d. Quod homo concipiat actus fidei, spei, etc.

mentia, quibus se disponit ad justitiam, id habet non ex se suisque nature viribus; sed gratis, id est ex gratia Dei preveniente. Nec ego nego huic extendi posse verba Apostoli; sed tamen assero ea proprie ab Apostolo dici de justificatione formali. Id ita esse, diserte, fuse et ex professo docet Concilium Tridentinum, sess. VI, cap. viii, ut mirum sit nonnullos dixisse de alia justificatione loqui Concilium, de alia Apostolum. Et ipse Apostolus, cap. iii, vers. 21: « Nunc autem, inquit, sine lege justitia Dei manifestata est, etc. Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi. » Et vers. 24: « Justificati gratis per gratiam ipsius, etc., propter remissionem præcedentium delictorum: ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus, et justificans eum, » etc. Et cap. iv, 3: « Creditit Abraham Deo: et reputatum est illi ad justitiam. » Et vers. 7: « Beati, quorum remissio sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. » Hæc omnia formalem justificationem et justitiam significant. Pluribus idipsum confirmavi initio cap. ix.

ALIOQUO GRATIA JAM NON EST GRATIA. — Calumniantur kemnitius detractum esse in nostris codicibus, quod habetur in Græcis, scilicet *ἵδι δὲ ἔργων, οὐκ ἐκ τῶν ἔργων, ἀλλ' ἐκ τῆς χάριτος*, id est, si vero ea operibus, jam non est gratia: alioquin opus, jam non est opus. Et ita legit Cajetanus et Theophylactus, sed hoc non legunt Origenes, Chrysostomus, Ambrosius et alii, imo Erasmus ait esse superfluum. Et sane nostra Latina lectio brevior et nervosior, ideoque verior est. Nota, *re ex operibus* semper hic significat meritum operum: hoc enim solum opponitur gratia, sive gratuita donationi et electioni.

7. QUID ERGO (supple, dicemus, et ex dictis hucusque concludemus? nimirum id quod sequitur) QUID QUERERET ISRAEL (justificari, scilicet ex meritis operum legalium), HOC NON EST CONSEQUITUS: ELECTIO AUTEM CONSEUTA EST, — id est electi secundum gratiam ex Judæis, puta Judæi qui Christi fidem et gratiam amplexi sunt, hi electi a Deo ad justitiam, cum consecuti sunt. Abstractum ponitur pro concreto, nimirum electio pro electis, juxta *Can. 30*.

CETERI VERO (Judæi scilicet, non electi, sed rejei et repulsi a Deo et a justitia, ob suam incredulitatem) EXECRATI SUNT, — proprie et directe a se suaque malitia, quia obstinate inhæserunt legi Mosis, et Christi fidem contempserunt: indirecte vero a Deo eos deserente et dimittente suæ infidelitatis et obstinationis.

8. SICUT SCRIPTUM EST (Isaia vi, 9): DEDIT ILLIS DEUS SPIRITUM COMPNCTIONIS. — Dedit, permitiendo, deserendo et occasiones præbendo, bonas quidem in se, sed quibus illi se magis indurarent suo vitio et culpa. Ita S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus, &c. ommentus.

Quæres, quis hic vocetur spiritus compunctionis? Primo, Anselmus per spiritum compunctionis

Quis hic vocatur?

intelligit spiritum impellentem ad malum, instar stimuli, qui compungens hoves incitat ad cursum.

Secundo, Ambrosius intelligit dolorem Judæorum ortum ex zelo judaismi, cum eum viderent aboleri per Evangelium.

Tertio, alii intelligunt spiritum emulacionis et invidiæ Judæorum in Christum et Christianorum multitudinem.

Verum nota: Citat hic Paulus *Isaia vi, 10*, ut vult Origenes et Chrysostomus, vel potius et clarior, *Isaia xxxix, 40*, ut censet Anselmus, ubi noster interpretes vertit, *misit vobis Dominus spiritum soporis; claudet oculos vestros; Prophetas et principes vestros, qui vident visiones, operiet*. Cujus loci sensus est hic: Deus vobis, o Judæi, velabit et operiet *Isaia* et alios Prophetas, ne vos intelligatis. Ita Hieronymus et Cyrillus ibid., ubi adverte: pro *soporis*, Hebr. est *חַלְמוֹת* *tardema*, quod Theodotus vertit, *εὐσεβειῶν*, id est *mentis excessum*; Aquila, *καταρῶν*, id est *gravem somnum*; Chaldaeus, *spiritum erroris*; Syrus, *spiritum stupiditatis*. Hebraicum *tardema* significat altissimum veterum, qui homini oculorum et aurium usum omnemque sensum admit. Unde Septuaginta, quos sequitur hic S. Paulus, vertentes *καταρῶν*, videntur hoc posse pro *καταρῶσων*, id est soporacionem: *ὡς* enim est *nox*, et *ὡσεύω*, dormire significat. Ita Hesychius.

Narrat antiquitas Philosophum quemdam sapientissimum, cerebro lapide percusso, oblitum fuisse litteras, ita ut ne quidem legere scilicet. Et Grammaticum, qui cum asino, quo vectabatur, excidisset, accepto in cerebro vulnere, prorsus omnem Grammaticam oblitum. Et Hierogemem rhetorem, qui cum doctissimus suæ ætatis esset adolescens, senem factum, omnia esse oblitum. Majus miraculum hic accidit, cum Deus Judæorum legis doctores omnimentissimos fecit stupidissimos, in penam obstinationis suæ in judaismo.

Verum noster Interpres, Chrysostomus, Theophylactus, Vatablus, Erasmus et alii proprie vertunt, *compunctio*. Sic *Acto. ii, 37*, *κατακέντηται*; vertunt, *compunctio* sunt corde; ubi dicitur: « His auditis, compuncti sunt corde; » ubi Lucas in Græco posuit idem hoc verbum *κατακέντηται*. Execrationem enim et obduracionem, quam *Isaia* per soporem et veterum significat, Septuaginta et Paulus per aliam metaphoram, scilicet per *compunctionem*, significaverunt: *compunctio* autem hic idem est quod *transpunctio*, et *compungi* idem est quod *transpungi*. *Transpunctio* hæc significat execrationem Judæorum.

Primo, quia cum oculus clavo aut cultro transpungitur, tunc effoditur et excæcatur; et cum pungitur, tunc effoditur et transpungitur, auditur cultro transfoditur et transpungitur, auditur extinguitur, et homo fit surdus; sic Judæi mentem habent expunctam, id est transpunctam, tum clavo invidia in Christum et Christianos, tum clavo perfidia et obstinationis, ut ea que Christi, Dei, fidei Christianæ ac salutis sunt, videre et audire non possint, perinde ac si oculus

spiritus compungens ita?

Enimcap. xxx, locus illius tractus.

Mira oblitio in hita exempla.

Compunctio hic significat transpunctio nem et excoracionem.

Declaratur similiter.

glorificabo tam verbis quam factis. Unde Syrus verbi *מִשְׁבַּח* *mesabbach*, id est gloriosam officium, encomiis celebrabo. Ita S. Bernardus, epist. 28 ad *Arduanum*, Gebennensem Episcopum, eum hisce verbis exstimulat: « Paulum, inquit, imitari curato in honorificando ministerium tuum. Honorificabis autem gravitate morum, maturitate consiliorum, actum honestate. Hæc sunt quæ officium Episcopale maxime nobilitant et ornant. » Et epist. 42 ad *Henricum*, Senonensem Archiepiscopum: « Non in corrigendis, inquit, sis remissior, non severior in parcendis, non pusillanimitas in expectandis. Nec superfluitus in victis, nec notabilis in vestitu. Non citus ad promittendum, non sed reddendum tardus, nec prodigus dator. Istorum consilium longe semper faciet a vobis malum tempori vetus, sed cupiditati novum, simoniam et matrem ejus avaritiam, quæ est idolorum servitus. Et ut brevi omnia sermone concludam, si his credideritis in omnibus exemplo Apostoli, honorificabilis ministerium vestrum: ministerium, inquam, non dominium. Ipsum itaque honorificabis, non vos. Nam qui quærit quæ sua sunt, se cupit honorari, non ministerium. » Novum deinde modum honorificandi subjicit: « Honorificabis autem non culta vestium, non equorum fastu, non ampis ædificiis, sed ornatis moribus, studiis spiritualibus, operibus bonis. Quam multi aliter! Cernitur in nonnullis sacerdotibus vestium cultus plurimus, virtutum aut nullus, aut exiguus. » Et paulo post: « Non Christi stigmata sunt hæc, quæ isti Martyrum exemplo circumferant in corpore suo: muliebria potius esse noscuntur insignia. »

14. SI QUOMODO AD EMULANDUM PROVOCEM CARNEM MEAM, — puta Judæos, qui mihi secundum carnem cognati et consanguinei sunt, q. d. Tanti facio Judæos eorumque salutem, ut non tam Gentium, quam Judæorum me Apostolum esse profitear. Nam ideo Gentium sum Apostolus, ut nimirum hoc meo apostolatu apud Gentes, provocem Judæos ad sanctam quamdam emulationem; ut scilicet ipsi tam me, quam Gentes quas convertio, imitentur in fide et zelo Christi.

15. SI ENIM AMISSO (abjecto, reprobatio: græce enim est ἀποδομή; S. Augustinus legit, si reprobatio) EORUM (Judæorum) RECONCILIATIO EST MUNDI (puta occasio est conversionis et reconciliationis omnium gentium totius mundi, juxta sensum jam datum, vers. 12), QUÆ (quæ) ET QUAM (hæc erit) ASSUMPTIO (id est, ut Syrus, restitutio et adjunctio) Judæorum ad Christum? sane non erit alia, nisi (talit qualis est) VITA EX MORTUIS, — si nimirum mortuus quis, vel potius plurimi mortui ad vitam resurgant, q. d. Si Judæorum interdicti et abjecto Gentibus et universo orbi attulit occasionem reconciliationis, quia videlicet fides a Judæis repulsa ad Gentes pertransiit: quam gaudenda res erit, si etiam ipsi Judæi rursus assumantur ad fidem? Videlicet perinde erit ac si mortuus

quis ad vitam revocetur: imo ac si mundus ipse, qui Gentibus constat et Judæis, altera parte dormiturus, integro plane reviviscat; quomodo mortuo ad vitam redeunte, gaudet omnes, et nemo dolet, aut detrimentum patitur. Ita S. Ambrosius.

Secundo, a nisi vita ex mortuis, » q. d. Judæis assumptis et conversis ad Christum, nihil jam restabit amplius (Gentes enim omnes ad Christum jam tum conversæ erunt), nisi ut veniat finis mundi, et mortuorum resurrectio, et redemptionis hominum consummatio, ut nimirum omnes tam Judæi, quam Gentes fideles et electi cum Christo transeant ad vitam et gloriam æternam. Ita S. Chrysostomus, Theodoretus, Anselmus, Cajetanus.

16. QUOD SI DELIBATIO SANCTA EST, ET MASSA. — Vers. 16. q. d. « Si delibatio, » hoc est primitiæ pastæ ciborum et panum Deo consecratur, etiam tota reliqua massa vel pasta censetur quasi Deo consecrata. Alludit enim Apostolus ad Numer. xv, 29, ut patet, si græcos textus utrobique conferas. Utrobique enim est ἀνάμνησις et ἑσθία, pro quo noster interpres ibi *pulmentis*, hic *massam* verit. Jam sensus est, q. d. Quandoquidem Judæorum primitiæ, id est, ut Chrysostomus, *Patriarchæ et Prophetæ*; et, ut Theodoretus, *Christus*; et, ut aptissime, Ambrosius et Anselmus, *Apostoli et primi Christiani* ex Judæis, cum primitiæ oblati sunt Deo et deputati ad fidem et sanctitatem, etiam reliquum corpus Judæorum Deo censetur oblatum et deputatum, atque morali quadam æstimatione et analogia quadam sanctitatis aspergine sanctificantur, quasi in spe, preparatione, semine ac familia, scilicet in sanctis progenitoribus. Est nova ratio, qua Paulus probat Judæos non esse respondens, quasi a Deo rejectos et reprobatos, ex eo quod ipsi sanctorum patrum sint filii, ideoque sancti, juxta sensum jam datum.

Nihil ergo hic habet Calvinus quo probet infantes fidelium esse sanctos, nec egere baptismo, ut sanctificentur: pari enim modo probaret Judæos incredulos esse sanctos, quia eorum parentes fuerunt sancti. De his enim ad litteram loquitur Apostolus. Simili modo I Corinth. vii, 14, non tantum filios, sed et conjugem vocat sanctum, si alter conjux sit sanctus, id est Christianus, quem tamen proprio per alterum conjugem sanctificari, nemo, ne ipse quidem Calvinus, dixit.

ET SI RADIX SANCTA, ET RAMI. — Idem dicit alia metaphora, q. d. Si Patriarchæ sancti fuerunt et sunt: ergo filii eorum, puta Judæi, a sanctitate non sunt repellendi, inquit Theodoretus; imo ipsi in suis parentibus morali quadam denominatione jam sancti et sanctificati esse videntur, adeoque re ipsa sancti sunt, si suæ radici, id est fidei et sanctitati suorum parentum, inhereant et insistant. Unde sequitur: q.

17. QUOD SI ALIQUI EX RAMIS (ex Judæis) FRACCI SINT. — Græce ἐκκεκολλημένοι, defracci sunt, puta a

Jamque converte omnia erunt consummata.

Locus est innumerabilis. Definitio hæc sunt Apostoli et primi Christiani.

Johannes non respondit. Delectat enim Calvinus negans baptismum in familia fidelium esse necessarium.

Ver. 17.

qua radice, scilicet a fide et justitia suorum parentum exciderunt, eo quod fidem quam in Christum venturum habuerunt, in eum venientem abjecerunt. Pendet sensus hujus sententiæ a sequentibus, ibique expletur. Subdit enim Paulus:

UT AUTEM (O popule Gentilis), CUM OLEASTER ESSES (ἀγριόφυτος, agrestis olea, et infrugifera bonorum operum, ob infidelitatem et impietatem, quia Gentilis), SOCIUS (particeps) RADICIS ET PINGUEDINIS OLIVÆ FACTUS ES, — puta fidei, gratiæ et pinguedinis Spiritus Sancti, quam Judæorum parentes habuerunt, maxime Abraham pater credentium ejusque posterum, qui fuerunt Ecclesia Dei: hæc enim est oliva.

Nomen olivæ, ait Anselmus, sumptum est ex *Jeremia* xi, 16, ubi de populo Israel dicitur: « *Olivam ubeream* (hebraice *צֶדֶק* *raaan*, id est *virentem*), pulchram, fructiferam, speciosam, vocavit Dominus nomen tuum. » q. d. O Israel, o Synagoga, eras Domino quasi oliva virens et florens, cum vni scere et fideliter coleres, in summa pace et rerum abundantia felix, beata ac famosissima inter Gentes. Sæpe Scriptura Ecclesiam et fideles comparat arboribus; sic Christus est vitis, nos palmites, nos in hac vite et olea illi complantari, et quasi plantæ et rami adolescimus. Vide dicta cap. vi, vers. 5.

18. NOLI GLOSIARI ADVERSUS RAMOS (jam fractos, puta contra Judæos incredulos); QUOD SI GLORIANIS, NON TU RADICEM PORTAS, SED RADIX TE. — q. d. Si tu, o Gentilis fidelis, insultas Judæo infideli, respondebitur et dicitur tibi, te tantum inseritur esse radici, id est fidei et Ecclesiæ sanctorum Patriarcharum, Prophetarum et Apostolorum, qui omnes Judæi fuerunt, ab eaque te omnem gloriam et utilitatem sugere, idque gratis, ideoque rursus excindi posse; ut et rami naturales, id est Judæi, ob superbiam effraci et evulsi sunt.

19. DICES ERGO: FRACCI SUNT RAMI, UT EGO INSERAR. — It ut hic et alibi, non finem, aut scopum a Deo intentum, sed tantum eventum et consecutionem significat, q. d. Fracci sunt et rejecti Judæi ab Ecclesia: unde factum et consecutum est, ut ego Gentilis Judæorum vice illi aggregarer et insererer.

20. BENE (et recte) DICIS; SED SCILICET, QUOD) PROPTER INCREDULITATEM FRACCI SINT, TU AUTEM FIDEI STAS (male Erasmus et Cajetanus putant vertendum, *stetisti, vel constitisti*; nam Græcum ἵστης licet sit præteritum, vim tamen habet presentis. Hoc enim creberrimum est Hebræis. Stas ergo, id est insertus es oleæ per fidem); NOLI (ergo) ALTUM SAPERE (id est superbire), SED TIME. — Gluten enim quo radici et oleæ jam dictæ uniris, scilicet fides, non est ita firma, quin ab ea excidere, et consequenter a radice separari possis, uti jam nullas gentes ab Ecclesia separatas et a fide excidisse videmus.

Nota hic contra Calvinum, hominem posse

ΧΕΥ.

excidere a fide et gratia; Gentes enim hæc veram habebant fidem, et tamen Apostolus minatur eam excidium a fide et Ecclesia. Sicut Judæi veram habentes Christi fidem, eo veniente, illam perderunt.

Rursus locus hic totus moralis est, excitans quemlibet fidelem ad timorem et diligentiam in officiis Christianismi, ne, si in iis negligens sit, a fide vel statu, vocatione et gradu suo excidat, sicuti Judæi exciderunt, et nostri apostata quotidie excidunt. « Optimus virtutum et beneficiorum custos est timor, » ait Anselmus. « Ideo, inquit S. Augustinus, epist. 407, non perseveraturi perseveraturis providentissima Dei voluntate miscetur, ne regenerati et pie vivere incipientes securi alta sapiamus. » Rursus ex hoc loco docet S. Chrysostomus, in *Moral.* patrum merita filios degeneres non juvare. Audi et S. Bernardinum, epist. 42 ad *Henricum*, Senonensem Archiepiscopum: « Noli, ait, altum sapere, sed time. In alio positum non altum sapere difficile est, et omnino inusitatum. sed quantum inusitatis, tanto gloriosius. Timor decepta jam altitudine, ledere magis quam placere facit altiora. Non vos ergo folices, quia præstis: sed si non prodestis, infelices putate. Ut enim secure præesse possitis, subesse et vos si cui debetis, non dedignemini. Dedignatio quippe subjectionis, prelationis reddi indignum. Sapientis est consilium: Quanto major es, tanto humilia te in omnibus. Sapientia vero præceptum: Qui major est vestrum, fiat sicut junior. »

21. SI ENIM DEUS NATURALIBUS RAMIS (Judæis, expellendo eos a sua Ecclesia, amicitia et salute) NON PEPERCIT (time), NE FORTE NEC TIBI (Gentili insititio, si in fidem aut vitam Christianam pecces) PARCAT.

22. IN EOS QUIDEM, QUI CECIDERUNT, SEVERITATEM (quia incredulos Deus exclusit a se, sua gratia, amicitia et salute); IN TE AUTEM BONITATEM (quæ scilicet te ad suam gratiam, amicitiam et gloriam adsevit et accepavit) DEI, SI PERMANENS IN BONITATE. — Hoc est, in fide Christi, ait Clemens Alexandrinus, lib. I *Pædag.* cap. viii.

Secundo, Anselmus: « In bonitate, » inquit, hoc est in gratia et bonis operibus. Verum hæc non sunt genuina; nam bonitas hæc non est hominis, sed Dei. Est enim eadem cum ea, de qua paulo ante dixit: « Vide in te bonitatem Dei. » Græce enim utrobique est ἡμερότης, id est bonitas, benignitas. Sensus ergo est, q. d. Vide, o fidelis, Dei erga te bonitatem et benignitatem, si tu in hac viâ bonitatis permanseris, nimirum si digne vivas illa benignitate, quam tibi præstitit Deus, illam laudando, illi gratias agendo, illi serviendo et obediendo, ut te semper eadem Dei bonitas suis favoris et cure paternæ brachiis stringat, teneat, foveat et complectatur. Alioquin enim, si huic Dei bonitati ingratus sis, impediens et rebellis, et tu excideris ex hac olea Dei. id est Ecclesia.

Nota si permanserit. Hinc enim patet primo, quod perseverantia certum est signum et causa electionis et predestinationis ad salutem et gloriam aeternam. Hinc patet secundo, quod de perseverantia hac nemo sit certus. Vide S. Augustinum, lib. XI De Civitate Dei, cap. XII.

23. SED ET ILLI (Judæi increduli) SI NON PERMANERINT IN INCREDULITATE, INSERENTUR (in hanc plebem Ecclesie, de qua dixi vers. 17); POTENS EST VNUM DEUS ITERUM INSERERE ILLOS. — Nota in voce « potens est » miosin: « potens enim non nudam Dei potentiam, sed et actum effectumque significat, q. d. Si Judæi suam perfidiam mutant in fidem, Deus per suam potentiam potest eos inserere, adeoque re ipsa poterit rursus inseret eos suæ Ecclesie. Similis est phrasit II Corinth. IX, 8.

24. NAM SI TU EX NATURALI EXCISUS ES OLEASTRO (puta ex gentilitate et paganismo, qui sterilis, incultus et agrestis fuit instar oleastri, sive oleæ agrestis et silvestris), ET CONTRA NATURAM (oleastri hujus) INSERTUS ES IN BONAM OLIVAM (Ecclesie, quæ cuncta est, fertilis et suavis, instar oleæ), QUANTO MAGIS II QUI SECUNDUM NATURAM (puta Judæi, qui secundum naturalem propagationem prognati sunt ex hac olea, puta a fidelibus et sanctis Patriarchis, quibus promissio Messie facta est, qui proinde erant populus et Ecclesia Dei: Abraham enim dicitur sibi promissiones et semini ejus: Judæi, inquam, si suam perfidiam deserant, et credant in Christum, rursus) INSERENTUR SUÆ OLIVÆ, — pristinae scilicet Ecclesie Dei?

Hunc locum pulchre tractat S. Augustinus in Psal. LXXII, ubi in hac oleastri in olivam, puta Gentilis populi in Judaicum et fidelem, insitione duo annotat miracula. Primum est, quod dicat Apostolus oleastrum insertum esse in olivam, eum e contrario olivam inseri solet in oleastro. Posterior est, quod oleaster ille insertus in olivam, non oleastri, sed olivæ fructus profulerit, cum in naturali insitione contrarium accidat: siquidem id quod inseritur ipsum est quod crescit, fructumque fert non arboris cui inseritur, sed surculi proprii qui fuit insertus. Atque hac de causa Paulus hanc insitionem appellat « contra naturam ».

25. NOLIO ENIM VOS IGNORARE, FRATRES, MYSTERIUM HOC (quod sequitur, scilicet), quia (quod) CECITAS EX PARTE CONTIGIT IN ISRAEL, DONEC PLENTUDO GENTIUM INTRARET. — Probat hic Paulus id quod dixit, non ita Judæos esse exclusos ab Ecclesia et regno Dei, quin rursus illi inseri possint, ex eo quod de facto rursus illi inserendi sint post conversionem et insitionem Gentium. Idque Apostolus vocat mysterium, id est mirabile, arcantum et stupendum Dei iudicium, et dispositionem, providentiam, permissionem et ordinationem, quia factum est et consequutum, ut misso Christo primo Judæi excoercentur, hoc consilio, ut Gentes vocarentur ad salutem, ac deinde omnes Judæi illuminarentur, crederent et salvarentur. Ut non sitis vobis ipsis sapientes. — Ne vos pru-

dentis seu sapientes rati, efferamini et aliquid vobis insolenter arrogetis. Ita Theodoretus. Unde aliquid vertunt: « Ne sitis insolentes, » vel dicit. Est ergo metalepsis, « ne sitis sapientes, » id est superbi. Sapientia enim parit superbiam. Loquitur Apostolus Gentibus fidelibus ne de sua fide, sapientia et prudentia superbiat et insolentet contra Judæos in sua incredulitate et cæcitate manentes.

QUIA CECITAS EX PARTE (id est aliquibus, inquit S. Chrysostomus et Theodoretus) CONTIGIT IN ISRAEL. — Pro cecitas, græce est πῶσις; id est ob-
scurescit. Sed πῶσις subinde idem est quod πῶσις, id est cecitas. Ita Theodoretus, Syrus et alii.

DONEC PLENTUDO GENTIUM INTRARET. — Tō intraret per enallagen ponitur hic pro introit, q. d. Cæcitas erit in Israel, donec numerus eorum, qui ex Gentibus credituri sunt, plane compleatur, introitque in ovile Christi. Et sic post eos omnis Israel salvus fiet, et ex utraque Gentium ac Judeorum plenitudine, una plena et perfecta consurgit existetque Ecclesia.

26. ET SIC OMNIS ISRAEL SALVUS FIET. — Græce ὅλος Ἰσραὴλ, id est salvus erit, salvabitur. Aliqui hic Israel non carnalem, sed spiritalem accipiunt, puta omnes ex Judæis et Gentibus credentes et salvandos. Ita Theodoretus, Augustinus, Hieronymus, in cap. XI Isaiæ. Casarius apud Nazianzenum, dialog. 4. Verum patet Apostolum toto hoc capite agere de Israele carnali, non spirituali. Ita docent alii omnes Patres et interpretes Græci et Latini.

Unde secundo, melius S. Chrysostomus, Ambrosius, Origenes et Hilarius in Psal. LVIII: « Omnis Israel, » inquit, hoc est omnes Judæi. Quare ex hoc loco S. Chrysostomus, S. Thomas, Cajetanus et Sotus censent omnes omnino Judæos in fine mundi convertendos et salvandos esse.

Tertio et optime, « omnis Israel, » id est pene omnes, plurimi ex singulis tribubus Israel, excepta una tribu Dan, in fine mundi convertentur et salvabuntur. Excipio tribum Dan, quia ex hac nulli signantur inter 144 millia signatorum ex XII tribubus Israel, Apocal. VII. Unde multi putant Danitas adhesuros contribuli suo Antichristo. Sane S. Hippolytus, lib. De Consumm. sæculi, et multi alii docent, quod Antichristus præcipuos sectatores et propugnatores habebit Judæos. Idque satis significat Christus Joan. V, 43, et Paulus II Thessal. II, 10, ut ibi dicam. Ergo omnes omnino Judæi in fine mundi non convertentur ad Christum.

SICUT SCRIPTUM EST (Isaiæ LIX, 20): VENIET IRE SION, QUI ERIPIAT, ET AVERTAT IMPIETATEM A JACOB. — Puta ab Israel: Jacob enim ab angelo vocatus est Israel, Genes. XXXII, 28, indeque omnes ejus posterii, puta Judæi, vocantur familia Jacob vel Israel.

Nota, pro ex Sion, hebraice est צִיּוֹן, Ierusalem, quod noster Interpres in Isaiæ verit, « veniet

Indel. hunc duntaxat post fidei. Item adhibetur in conversione.

Ad hunc locum in fine mundi conversione continuatur.

Deus sanctis Patriarchis promissum postconversionem.

Sion, » id est Sion; Septuaginta et ex iis Cyrillus vertunt, prout jam in iis legimus, Isaiæ XLV, propter Sion. Sed S. Hieronymus docet eos verissime, et Sion, ex Sion: idque verum esse, patet hic ex S. Paulo, et Hebræum ἵ subinde significat de, ut patet II Reg. XV, 19. Jam sensus est, q. d. Isaias: Ex gente et tribu Juda, quæ habitat in Sion, nascetur Christus, qui Jacobi, id est omnium tribuum Israel, iniquitatem auferet.

27. ET HOC ILLIS A ME TESTAMENTUM. — hoc est fœdus (de quo dicam I Corinth. XI, 23) quod ego Deus cum hisce Judæis credentibus inibo. Hoc fœdus Isaias, cap. LIX, sequentibus verbis explicat, dicens: « Spiritus meus qui est in te, et verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui usque in sempiternum, » q. d. « Spiritus Sanctus qui est in te, » o Christe (ita Procopius et Cyrillus ibidem: volunt enim ipsi hæc esse verba Patris ad Filium); vel potius, « qui est in te, » o Jacob et Sion, id est, o Ecclesia ex Judæis congreganda, « et verba mea, » id est lex mea et præcepta mea, « non recedent de ore tuo; » sed ea exquiris et præstabis, tum fidei, tum fidei professione et vita sancta, per gratiam et operum ejusdem Spiritus: novum enim Testamentum est fœdus gratiæ et Spiritus; sicut vetus Testamentum fuit fœdus legis, minarum et penarum, uti fusius describit Jeremias, cap. XXXI, 33.

Addit et explicat non Isaias, sed Apostolus, id fore, cum abstulerit Deus peccata eorum, in fine scilicet mundi, ut ait S. Chrysostomus et S. Augustinus, lib. XX De Civit., cap. XXX, per prædicationem Eliæ et Henoch, ut patet Malach. I, 5, et Apocal. XI, 3. Ex hoc ergo Apostoli loco, uti et ex Malachia, certissime statuitur traditio Ecclesie, de conversione Judeorum ad Christum in fine mundi.

28. SECUNDUM EVANGELIUM (cui adversantur Judæi) INIMICI (sunt Dei) PROPTER VOS, — ut vos, o Gentes, hac occasione recipiatis prædicationem et fidem. Ita Ambrosius et alii. Urget, repetit et inculcat hoc Apostolus, ut Gentes beneficium Evangelii sibi occasione Judeorum præstitum agnoscant, ideoque illis, licet incredulis, non indignentur, sed commiserentur.

SECUNDUM ELECTIONEM AUTEM (qua Deus olim Judæos in populum sibi elegit) DEO CHARISSIMI (sunt) PROPTER PATRES, — scilicet sanctos Patriarchas, Deo amicos, quibus Deus promisit se filios eorum in fine mundi ad Christum conversurum, electurum ad suam amicitiam, Ecclesiam et salutem, postquam Gentium plenitudo intravit: Deus autem promissa sua servavit et complebit, ac propterea, cum in fine mundi Judæi fidem suscipiant, fœdissime suscipiantur ab Ecclesia propter eorum patres. Ita Ambrosius, Origenes, Augustinus.

29. SINE PENITENTIA SUNT DONA, ET VOCATIO DEI. — « Sine penitentia, » græce ἀνεπιστάτης, impo-

nitibilia, id est immutabilia. Unde codex Basiliensis legit ἀνεπιστάτης, et Syrus verit, non mutavit Deus donum suum et vocationem. Sensus est: Licet Judæi jam sint increduli, Deus tamen non revocat id, quod absolute dedit, vel promisit, ac consequenter quod Patriarchis promisit, puta vocationem, protectionem et amorem ergo filios eorum, maxime convertendos in fine mundi: hoc re ipsa præstabit, q. d. Deus Judæos, quos olim ad se per Mosem vocavit, et promisit decrevitque ad Christum vocare, doneque gratiæ et gloriæ afficere, hosce jam de facto vocat, et maxime vocabit in fine mundi, eisque bona spiritualia quæ promisit, largietur: tunc enim Judæi perstas tot malorum et tam longæ suæ cæcilitatis et desolationis, per prædicationem et miracula Eliæ et Henoch, aperient oculos credentem in Christum.

Notat S. Thomas et Cajetanus, hanc propositionem Apostoli: « Sine penitentia sunt dona, et vocatio Dei, » veram esse de vocatione efficaci et absoluta, quæ effectum suum consequitur, qualis est prædicationem. Hoc verum est, alique hoc loco ex præsentia conversionis Judeorum in fine mundi talis efficax intelligitur Dei vocatio. In genere tamen hæc propositio Apostoli etiam de inefficaci vocatione et gratia vera est, quantum est ex parte Dei. Sic Deus vocavit Hebræos, eisque promisit fertilitatem terræ Chanaan, sub conditione: Si impleatis legem meam; Judæi hæc conditionem non servarunt, unde Deus re ipsa non implevit subinde promissionem hanc suam. Sed quantum est ex parte sua, promissionem adimplevit, quia paratus erat dare, et de facto dedisset eis hanc fertilitatem, si ipsi conditione et pactis, id est lege sua, stitissent.

Secundo, Ambrosius sic explicat: « Sine penitentia sunt dona Dei, » q. d. Donum baptismi non indiget penitentia, sed sola fidei professione, quod sic intellige: Baptismus non indiget penitentia, scilicet satisfactoria. Nam aliqui baptizantur penitere debet et dolere de peccatis admisis. Ita S. Thomas. Verum hic sensus non est ad mentem Apostoli.

Nihil ergo hic habent Novantes pro sua certitudine gratiæ singulorum fidelium et electorum etiam teste Galvino: quia, ut ipse fatetur, Apostolus hic loquitur de electione, non erusque sed totius gentis Judaicæ. Multo absurdum hinc inferat alius quispiam novator: « Sine penitentia sunt dona Dei; » ergo sine penitentia, pro sola fide Deus dat peccatoribus vanum et gratiam.

30. SICUT ALIQUANDO ET VOS (o Gentes) NON CREDIDISTIS, etc., PROPTER INCREDULITATEM ILLORUM (Judeorum): 31. ITA ET ISTI (Judæi) NUNC NON CREDIDERUNT IN VESTRAM MISERICORDIAM (ut vos, o Gentes, ea occasione misericordiam prædicationis, fidei et gratiæ a Deo reciperetis): UT ET ISTE (Judæi) MISERICORDIAM CONSEQUANTUR, — ut provocati scilicet vestri exemplo, maxime cum vide-

rint plenitudinem Gentium intrasse, credant in Christum, itaque misericordiam, gratiam et gloriam consequantur.

32. CONCLUSIT ENIM DEUS OMNIA IN INCREDLITATE, UT OMNIUM MISERERATUR. — Conclisit, id est, convicit Deus successive omnes homines infidelitatis, itaque S. Chrysostomus et Theodoros.

Secundo et melius, Origenes: Conclisit, id est concludi permisit Deus omnes sub peccato, et sub incredulitate. Peccator enim peccato, quasi saxo vel carcere clauditur; quia ex eo sine Dei gratia egredi nequit.

Concludit Apostolus totam hanc disputationem suam captem cap. ix, eadem propositione, quam proposuit cap. i et ii, scilicet, omnes homines tam Judaeos quam Gentes esse peccatores, et sub peccati jugo concludi, atque indignere gratia Dei et Christi, ut hac ratione tam Gentes quam Judaeos humiliet, itaque utrosque ad concordiam redigat, utque donam Dei et gratiam, ac beneficium Christi illustret. Sed quod cap. i et ii dixit et ostendit de variis peccatis, id jam fidei necessitate demonstrata, concludit de uno peccato infidelitatis, q. d. Deus tam Judaeos quam Gentes tenebris longe infidelitatis successive et vicissim concludi permisit, ut eos ad fidem et gratiam suam vocaret ac liberaret, itaque gloriosam suam misericordiam omnibus patefaceret.

Nota primo: « Omnia, » id est omnes, ut habet Graecus et Syrus, scilicet tam Judaeos, quam Gentes.

Nota secundo: Pro incredulitate, graece est ἀπίστια, quae idem est quod pertinacia non credendi, etiam auditis quibuscumque rationibus, q. d. impersuasibilitas. Verum Apostolus hic ἀπίστια tribuit etiam Gentibus: unde videtur ἀπίστια pro ἀπίστια, puta pro infidelitate, sumere.

Nota tertio: Cum ait: « ut omnium miseretur, » omnium intellige non hominum, sed nationum, id est tam Gentilium quam Judeorum. Est enim distributio pro generibus singulorum, non autem pro singulis generum. Ne quis ergo hinc cum Origene concludat, demones et damnatos aliquando salvandos fore. Ita S. Augustinus, lib. XXI De Civit., cap. XXV.

33. O ALTITUDO DIVITIARUM! (o profundas divitias! graece ὀ βάθος πτωχότητος, o profundum divitiarum, vel thesauri! q. d. O alta profunditatis et profunda altitudo! ὀ βάθος! ὀ πλάτος! o profundum! o abyssus! o profundum abissi et abyssalem profunditatem divitiarum) SAPIENTIAE ET SCIENTIAE DEI!

Nota: Altitudo saepe pro profunditate sumitur, quia profunditas, licet respectu nostri climatis descendat, tamen respectu alterius orbis et hemisphaerii tendit in altum; sic altus puteus vocatur profundus, et fossa alta, id est profunda.

Nota secundo: « divitiarum » Ambrosius et Augustinus jungunt cum sapientia et scientia Dei, q. d. O altas divitias! o profundos thesauros sapientiae et scientiae Dei! o abyssalem et immen-

sam sapientiam Dei! Vide S. Augustinum, serm. 11 De Verbis Apostoli. Nomen enim divitiarum copiam et exuberantiam significat, uti et nomen altitudo. Verum S. Chrysostomus, Origenes et Theodoros melius ista distinguunt: Graeca enim et Syrus haec tria distinguunt pro copulam et: sic enim habent, ὀ βάθος πτωχότητος, καὶ πλάτος καὶ ὕψος αὐτοῦ. O profundum divitiarum et sapientiae et scientiae Dei! Huic distinctioni favent antecedentia et sequentia. Primo, quia Apostolus hic divinae misericordiae, de qua praecessit, non minus quam sapientiae abyssum admiratur. Secundo, quia haec tria ita distinctim probat tribus sequentibus interrogationibus, scilicet, profundum sapientiae, cum ait: « Quis cognovit sensum Domini? » profundum scientiae, cum addit: « Aut quis consiliarius ejus fuit? » profundum divitiarum, cum subdit: « Aut quis prior dedit illi? »

Ubi advertit: per divitias accipit hic Paulus magnitudinem misericordiae Dei, qua nos divites fecit in omnibus donis gratiae et gloriae, ut patet Ephes. i. Sensus ergo est, q. d. O profundam misericordiam, sapientiam et scientiam Dei! Misericordiam, qua omnium miseretur est: sapientiam, qua, ut ait Gregorius, lib. XXIX Moral. XXVII, omnia concludi permisit sub peccato et infidelitate, quaque ita omnia dispensavit, ut primo negligeret gentes, ut sic Judaeos eligeret; deinde Judaeos rejiceret, ut sic eligeret Gentes: denique utrosque in fine eligeret et complecteretur. Scientiam, qua omnia futura distinctissime novit antequam fiant, ut Judeorum rejectionem, Gentium adoptionem et justitiam: quod hoc loco spectat Apostolus. Ob hoc enim exclamat: « O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! » Et hoc ipsum est, quod a cap. ix hucusque per tria haec capita docere et demonstrare intendit.

Si enim Deus Messiam misisset cum pompa, divitem, splendidum et magnificum quasi alerum Salomonem, Judaei eum recepissent. Rursus Deus mille alios modos habebat, quibus Judaeos ad se traheret: sed noluit eos Judaeis exhibere, voluitque unicum hunc justitiae et salutis modum proponere, scilicet Messiam pauperem et crucifixum, quem sciebat a Judaeis repudiandum, a Gentibus vero acceptandum. Si quaeras, cur ita stultus, elegit et fecit Deus? non aliud respondere possum, quam quod Paulus hic respondet: « O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! »

Nota tertio, quanta sit altitudo divinae scientiae: nam undecim modis et rationibus Dei scientia excellit et transcendit omnem scientiam angelicam et humanam. Primo, ratione objecti; Deus enim sua scientia cognoscit omnia praeterita, praesentia, futura, omnia possibilis, atque seipsum quasi pelagus rerum omnium. Secundo, ratione modi et perfectionis in cognoscendo; cognoscit enim Deus omnia perfectissime, omni modo quo sunt cognoscibilia, ideoque omnia comprehendit. Tertio, ratione medii; Deus enim non per species,

nec per effectus, sed per suam essentiam, quasi speculum clarissimum omnia cognoscit. Quarto, ratione celeritatis; in instanti enim, et uno mentis intuitu Deus omnia simul cognoscit. Quinto, ratione certitudinis; quia omnia, etiam contingentia, per se incerta, certissime cognoscit. Sexto, ratione aeternitatis; quia nunquam ejus cognitio inceperit, nunquam desinet. Septimo, ratione uniformitatis; quia cognitio Dei est invariabilis, et eadem semper, non proiciens, nec deficiens. Octavo, ratione simplicitatis et unitatis; quia uno et simplicissimo actu intelligendi Deus et seipsum, et alia omnia cognoscit. Nono, ratione entitatis; cognitio enim Dei non est accidentaria, ut est in hominibus et angelis, sed est substantialis Deo, estque ipsemet Deus. Decimo, ratione causalitatis; quia cognitio Dei est idea et causa omnium rerum quae fiunt. Undecimo, ratione fecunditatis et communicationis; quia Dei sapientia et scientia, quasi lux maxima, seipsam diffundit ad angelos, homines omnique animalia, facitque cognosci et cognoscere omnia. Apostolus hic maxime considerat et miratur primum, quintum et decimum. Ita Pererius.

QUAM INCOMPREHENSIBILIA (Tertullianus, Contra Hermogenem, in fine, legit, inventibilia) SUNT JUDICIA ET INVESTIGABILES (ἀνεξεύρατα, id est, non investigabiles, impervestigabiles) VIB (id est, consilia, modi, opera, rationes providentiae) EJUS!

34. QUIS ENIM COGNOVIT SENSUM (graecè νόον, hoc est mentem, cogitationem) DOMINI? — Illic judicia Dei sternunt quaecumque superbiam. « Dii (ait Comicus) homines quasi pilas habent. » Et Zeno Imperator: « Iudicium Dei est homo; » ut homine quasi pila ludat Dei Sapientia in orbe terrarum. Hinc abyssus humanae miseriae invocatur abyssum divinae misericordiae, ait S. Augustinus. Pari modo abyssus humanae ignorantiae et insipientiae invocatur abyssum divinae scientiae et sapientiae.

AUT QUIS CONSILIARIUS EJUS FUIT? — Consiliarius, non tantum qui det consilium Deo, uti explicat Isaias (ad quem hic Paulus alludit), cap. XL, 13, sed etiam qui particeps et consensit consilii Dei; hic enim est ἀντιθέτης, q. d. Nemo est consensit consiliorum et arcanorum divinarum, ac proinde nemo scrutari debet cur, Judaeis relictis, Gentes sibi jam acceverit Deus. Pulchre S. Bernardus, epist. 107: « Quis, inquit, cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? non equidem nullus, sed rarus. Soli sane qui veraciter dicere possunt: Unigenitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis. Vae mundo a strepitu. Clamat in populis isidem Unigenitus tanquam magni consilii angelus: Qui habet aures audiendi, audiat. Et quoniam dignos non invenit sensus, quibus Palris committat arcanum, textit parabolas turbis; ut audientes non audiant, et videntes non intelligant. Ceterum amici sursum audiant: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei. Quibus et loquitur:

Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Qui sunt hi? atque quos praescivit conformes fieri imaginis Filii Dei, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Magnum secretumque innotuit consilium, novit Dominus qui sunt ejus. Sed quod notum erat Deo, manifestatum est hominibus. Nec alios sane dignatus est tanti participatione mysterii, nisi eos ipsos quos suos praescivit et praedestinavit. »

35. ACT QUIS PRIOR DEDIT ILLI, — quod non acceperit ab eo. Patet ex seqq; tali enim titulo gratitudinis vere et proprie obstringeretur Deus, deberetque illi gratias agere, et par pari retribuere. Sensus ergo est, q. d. Nulli Deus ullo jure aut titulo obstringitur: quia nihil ab ullo accepit, quod prius non dederit illi. Nulli ergo Deus est debitor; ac proinde non est injustus, infidelis aut ingratus, si Gentes illuminet, Judaeos vero in sua caecitate relinquat.

Unde patet nihil hic contra merita dici. Nam, ut recte S. Augustinus, De Verbis Apostoli, serm. 16: « Debitor nobis factus est Deus, non aliquid a nobis accipiendo; sed quod ei placuit promittendo nobis, ut dicamus ei: Redde quae promissisti, quia fecimus quod jussisti; et hoc ipsum quod fecimus tu fecisti, quia nos laborante juvisti. » Hanc sententiam suspensae videtur Apostolus ex Job xli, 2, ubi ait Dominus: « Quis ante dedit mihi, ut reddam ei? » Porro neminem Deo quippiam primo dedisse, quod non acceperit ab eo, probat Apostolus illa sententia quam subdit, dicens:

36. QUONIAM EX IPSO, ET PER IPSUM, ET IN IPSO SUNT OMNIA: IPSI GLORIA IN SECCULA. AMEN. — « EX IPSO, » scilicet ut primo effectore, omnia esse acceperunt: « per ipsum, » quasi directorem, omnia disponuntur, diriguntur, perficiuntur: « in ipso, » hoc est ejus virtute, omnia conservantur, durant, operantur. Graecè ἐξ αὐτοῦ, in ipsum, scilicet omnia respiciunt et tendunt.

Nota: Licet haec tria convenienti Deo, id est, tribus personis SS. Trinitatis; tamen, ut docet S. Augustinus, lib. I de Trinit., vi, et ex eo passim doctores, prepositio ex appropriatur Patri, eumque insinuat, tanquam primum omnium principium, a quo omnia promanant, et a quo omnia potestas, actio et effectio profuit. Per vero appropriatur Filio, quia per signat originem a Patre, et sapientiam per quam facta sunt omnia. Hinc et Gentiles Deum, puta Jovem, vocarunt Δις, id est per, de quo audit Aristidem, hymno in Jovem: « Est, inquit, Juppiter omnium rerum auctor et opifex, et per eum tum caelestia, tum terrestria omnia efficiuntur, ut et nomen ipsum, a cause vocabolo non procul remotum, declarat, cum Δις eum vocamus. Ze; quidem vocatur, quod vobis omnibus et essentiae sit auctor: rursum, efficiens cause cognominem ipsum dicimus, Δις appellantes, quod per ipsum facta sint et fiant omnia. » Δις enim Graecis idem est quod

Divitia hic sunt largientis misericordiae Dei.

Sapientia Dei hic cognoscitur.

Scientia Dei hic quantum.

Quis homo? respectu Dei?

Omnibus ignota? Incomprehensibilis.

Rationem omnibus quibus ubi? quae? quomodo? quomodo? quomodo? quomodo?

Tertio.

per, propter; unde notat causam efficientem. Rursum, per significat mediatorem, ostium, pastorem et viam nostram ad Patrem: quæ omnia competunt Filio. Ita S. Basilius, lib. *De Spiritu Sancto*, cap. v et xvi.

In denique appropriatur Spiritui Sancto, utpote cui attribuitur bonitas, amor, unio et perfectio. Est enim Spiritus Sanctus amor notionalis Patris et Filii, estque ipse in SS. Trinitate quasi finis, a quo ad aliam personam non fit progressus. Denique eum dicitur, *Ipsi gloria*, significatur unitas essentialis, ut Athanasius, Hilarius, Augustinus, Origenes, Gregorius et alii docent contra Arianos.

Ex ipso ergo Deo sunt omnia, scilicet quæ habent verum esse, ait D. Thomas. Peccata autem non habent verum esse, sed potius ab eo deficiunt; unde non sunt ex Deo. Itæ enim est ratio formalis peccati, quod sit defectus a bono, et consequenter ab esse: quidquid tamen materie et unitatis est in peccatis, id totum est ex Deo. Ita D. Thomas.

Hunc locum tractat S. Basilius, lib. *De Spiritu Sancto* contra Arianos, qui, ut ipse ait, syllabas observant. Unde cap. II, per *ex quo* Ariani, inquit, volunt significari conditorem mundi; per *ex quo* quem, operis ministrum et instrumentum; per *in quo*, tempus et locum operis. Ita ut Filius tantum sit instrumentum Patris: Spiritus Sanctus vero tantum locum aut tempus præbuerit rebus conditis. Contra hos cap. III et seqq., ostendit S. Basilius, indifferenter Scripturam hęc propositionibus uti, easque singulas omnibus personis tribuere. Unde cap. v, hunc locum explicat de Deo et omnibus personis junctim. Ex ipso enim Deo omnibusque personis omnia creata sunt; per ipsum omnia conservantur; in ipsum (græce enim est *ἐκ αὐτοῦ*) universa se convertunt invincibili atque insedabili quodam desiderio et arcano affectu, tanquam ad principem suum et gubernatorem vitæ ac totius universi respicientia.

Rursum cap. xxvi, ostendit quomodo prepositio in tribuatur Spiritui Sancto, idque varie. Primo enim Spiritus Sanctus in nobis est tanquam forma in materia. Ipse enim in nobis est quasi forma divina, a qua spirituales dicimur. Secundo, Spiritus Sanctus in nobis est, quasi habitus, vel ars in artifice; sic enim ipse adest Sanctis ad opera virtutum et miraculorum exercenda. Tertio, Spiritus Sanctus in nobis est, velut totum in partibus, quia totas suas gratias partialiter in suos fideles distribuit. Quarto, Spiritus Sanctus in nobis est, uti locatum in loco: sic enim in Sanctis est, quasi in templo suo. Hęc vera sunt; sed huic loco non congruunt: Apostolus enim hic non dicit Spiritum Sanctum esse in nobis, sed e contrario nos et omnia esse in ipso, scilicet Spiritu Sancto.

Pari modo S. Chrysostomus, Theophylactus et Eumenius nullam hic personarum distinctionem significant, quasi hęc tria, ex ipso, per ipsum et

in ipso, proprie ipsi Deo, et consequenter singulis personis, competant; idque faciunt ne Arianis dent occasionem dicendi Filium esse per, id est instrumentum Patris.

Verum melius Latini censent quos, licet hæc tria seorsim posita dentur cuius persone, tamen eum junguntur, singula singulis appropriantur. Ita S. Augustinus loco jam citato: ubi ex hęc tribus propositionibus probat Trinitatem et æqualitatem in una essentia divina. Sic et S. Ambrosius, Anselmus et Gregorius, lib. XXIX *Moral.*, cap. xxviii.

Unde idem S. Augustinus, lib. I *De Doct. Christ.*, cap. v: « Nec facile, ait, invenio nomen, quod tantæ excellentiæ conveniat, nisi quod melius ita dicitur: Trinitas hæc, unus Deus, ex quo, per quem, in quo omnia; eadem una substantia; unus tamen non est alter; eadem tribus potestas, eadem æternitas, eadem incommutabilitas, eadem majestas; in Patre unitas, in Filio æqualitas, in Spiritu Sancto unitatis æqualitatisque concordia. Et tria hæc, unum omnia propter Patrem, æqualia omnia propter Filium, connexa omnia propter Spiritum Sanctum, » scilicet singulis appropriando hæc, quæ tamen re ipsa omnibus sunt communia. Ut nimirum omnia dicantur æqualia propter Filium, quia Filius primum est æquale Patri; pari modo omnia dicantur connexa propter Spiritum Sanctum, quia Spiritus Sanctus procedit, ut nexus, amor et concordia Patris et Filii.

Præclare et subtiliter S. Bernardus, lib. V *De Consider.*, cap. vi: « Quid est, inquit, Deus? non sane occurrit melius, quam, Qui est. Hoc ipse de se voluit responderi, hoc docuit, dicente Moysæ ad populum, ipso quidem injungente: Qui est, misit me ad vos. Quid item Deus? Sine quo nihil est. Quid est Deus? Principium. Quid est Deus? Cui sæcula nec accesserunt, nec decesserunt, nec cœterna tamen. Quid est Deus? Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Ex quo omnia, creabiliter, non seminabiliter, » q. d. Deus creavit omnia non ex semine (sic enim semen esset increatum, nec Deus illud, ac consequenter non omnia creasset); « per quem omnia, ne alium auctorem atque alium opificem arbitreris; in quo omnia, non quasi in loco, sed quasi in virtute. Ex quo omnia, tanquam unum principium auctore omnium; per quem omnia, ne alterum inducatur principium artifice; in quo omnia, ne tertius inducatur locus. Ex quo omnia, non de quo, quia non est materia Deus. Efficiens causa est causa materialis; frustra Philosophi materiam querunt, non eguit materia Deus. Non enim officium quaesivit, non artificem. Ipse per se, in se omnia fecit. Unde? de nihilo. Nam si ex aliquo fecit, illud non fecit, ac per hoc nec omnia. »

IPSÆ GLORIA. — Hinc ex Apostolorum institutione et usu, ut docet S. Basilius, lib. *De Spir. Sancto*, cap. VII, XXVII, XXIX, et ex eo Baronius, tom. III, Christi 325, cepit a tempore Apostolorum

Terminus hinc ad gloriam Gloria Patri, etc.

hęc doxologia SS. Trinitatis, Christianis mente et ore frequentanda: « Gloria Patri, et Filio et Spiritui Sancto; » cui, ut habet Concilium Vasense, cap. v, Concilium Nicenum addidit: « Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum, Amen. » Idque ut per hoc retunderet Arianos, qui dicebant: « Erat quando non erat, » id est, erat, scilicet tempus, quando non erat Filius.

Hieronymus, epist. ad Damasum, rogat eum ut post singulos psalmos jubeat addi: « Gloria Patri, et Filio et Spiritui Sancto. » Sed hæc epistola non videtur esse Hieronymi, videturque conficta. Hic enim mos addendi psalmis, « Gloria Patri, et Filio et Spiritui Sancto, » etc., fuit ante S. Hieronymum, ut dixi ex S. Basilio. Quin et Cassianus, cap. VIII, lib. I, testis est suo tempore in Occidente post psalmos, quasi ex usu veteri, totum populum conclamare solitum: « Gloria Patri, et Filio et Spiritui Sancto. »

Gloria ergo Patri, ex quo omnia; gloria Filio, per quem omnia; gloria Spiritui Sancto, in quo omnia. Gloria Patri, ex quo omnis paternitas in celo et in terra; gloria Filio, per quem omnis filio; gloria Spiritui Sancto, in quo omnis sanctitas et sanctificatio. Gloria Patri, ex quo æternitas; gloria Filio, per quem omnis species et pulchritudo; gloria Spiritui Sancto, in quo omnis felicitas et fruitio. Gloria Patri, ex quo omnis unitas; gloria Filio, per quem omnis æqualitas; gloria Spiritui Sancto, in quo omnis amor et concordia. Gloria Patri, ex quo omnis potentia; gloria Filio, per quem omnis sapientia; gloria Spiritui Sancto, in quo omnis bonitas. Gloria Patri, qui me creavit; gloria Filio, per quem redemptus sum; gloria Spiritui Sancto, in quo justificatus sum. Gloria Patri, qui me prædestinavit; gloria Filio, per cuius sanguinem ablatus sum; gloria Spiritui Sancto, in quo glorificabor in æternum. Amen

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Incipit hic secunda pars epistolæ, qua Apostolus a fide et dogmatibus transit ad mores fidei consonos. Hęc ergo capite monet fideles, ut exhibeant se hostiam Deo, utque probent et sapiant quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens et perfecta: nimirum primo, vers. 3, ut de susceptis donis non se efferant, sed sapiant ad sobrietatem, atque in modum membrorum ejusdem corporis, quisque suo dono contentus, eo rite utatur ad proximorum utilitatem.

Secundo, vers. 9, ut dilectioni sincera, prudenti, patienti et forti dent operam. Unde dilectionis officia et conditiones recenset.

Tertio, vers. 16, ut dilectioni jungant humilitatem, qua etiam bonum pro malo reddant, et vincant in bono malum. Christianis enim maxime commendanda sunt hæc duæ virtutes, scilicet charitas ac humilitas. Hęc enim sunt compendium cæterarum, et in his duabus vita et perfectio Christiana consistit.

1. Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. 2. Et nolite conformari huic sæculo, sed reformamini in novitate sensus vestri: ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta. 3. Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos: Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem: et unicusque sicut Deus divisit mensuram fidei. 4. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: 5. ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alterius membra. 6. Habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes: sive prophetiam secundum rationem fidei, 7. sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrina, 8. qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miscratur in hilaritate. 9. Dilectio sine simulatione. Odientes malum, adhærentes bono: 10. charitate fraternitatis invicem diligentes; honore invicem prævenientes: 11. sollicitudine non pigri; spiritu ferventes: Domino servientes: 12. spe gaudentes; in tribulatione patientes; orationi instantes: 13. necessitatibus sanctorum communicantes; hospitalitatem sectantes. 14. Benedicite persequentibus vos: benedicite, et nolite maledicere. 15. Gaudere cum